

1. ЗМІСТ, ПРЕДМЕТ, ЗАДАЧІ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ, ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ І СУМІЖНІ НАУКИ

1.1. Зміст економічного аналізу

Економічний аналіз як наука представляє собою систему спеціальних знань, яка пов'язана:

- а) із дослідженням економічних процесів в їх взаємозв'язку, що складаються під дією об'єктивних економічних законів і суто суб'єктивних факторів;
- б) із науковим обґрунтуванням бізнес-планів, з об'єктивною оцінкою їх виконання;
- в) із виявленням позитивних і негативних факторів та кількісним вимірюванням їх дії;
- г) із розкриттям тенденцій і пропорцій господарського розвитку, з визначенням невикористаних внутрішньогосподарських резервів;
- д) з узагальненням передового досвіду, з прийняттям оптимальних управлінських рішень.

Дослідження економічних процесів починається з малого, з одиничного – з окремого господарського факту, явища, ситуації, які в сукупності і є господарським процесом. Аналізуючи одиничне, потрібно водночас враховувати і загальне. Вивчаючи діяльність виробничої бригади і окремих виконавців, варто одночасно приймати до уваги показники цеху і місце в ньому даної бригади; у такому ж співвідношенні розглядаються цех і підприємство; підприємство й акціонерна спілка, товариство з обмеженою відповідальністю та інші асоціації.

Економічний аналіз вивчає господарські процеси в їх взаємозв'язку, взаємозалежності і взаємозумовленості. Встановлення цих зв'язків – найважливіший момент аналізу. Причинний зв'язок опосередковує всі господарські факти, явища, ситуації, процеси. Поза цим зв'язком господарське життя неможливе.

Причинний або факторний аналіз виходить з того, що кожна причина, кожен фактор отримують відповідну оцінку. З цією метою причини-фактори попередньо класифікуються по групах: суттєві і несуттєві, основні і побічні, визначальні та другорядні. Далі досліджуємо перш за все вплив на господарські процеси істотних, основних, визначальних факторів. Вивчення неістотних, другорядних факторів проводимо у другу чергу. Визначити дію всіх факторів досить важко і практично не завжди необхідно.

Розкрити і зрозуміти основні причини, що створили визначальний вплив на виконання бізнес-плану, з'ясувати їх вплив і взаємодію – означає розібратися в особливостях господарської діяльності об'єкта, який аналізується. Але в процесі аналізу не тільки відкриваються і характеризуються основні фактори, які впливають на господарську діяльність, а й вимірюється ступінь (сила) їх дії. Для цього застосовуються відповідні методи і прийоми економічних і математичних розрахунків, які будуть розглядатися в наступних частинах.

1.2. Предмет економічного аналізу

Під **предметом економічного аналізу** розуміють господарські процеси підприємств, об'єднань, асоціацій, соціально-економічна ефективність і кінцеві фінансові результати їх діяльності, які склалися під дією об'єктивних і суб'єктивних факторів, що відображаються через систему економічної інформації.

Як видно з означення, економічний аналіз має справу з господарськими процесами підприємств, об'єднань, інших підрозділів і кінцевими фінансовими результатами їх діяльності. Економіка підприємств вивчається при цьому не лише в динаміці, а і в статичності.

Далі, предметом економічного аналізу є господарські процеси і кінцеві результати, що складаються під дією об'єктивних зовнішніх факторів. Постійно впливаючи на господарську діяльність, вони відображають, як правило, дію економічних законів. У процесі економічного аналізу в багатьох випадках доводиться мати справу, наприклад, із дією цінового фактору – зі зміною цін, тарифів, ставок. Ціноутворення в ринкових умовах – процес в цілому стихійний. Ціни на готові вироби, тарифи за перевози і ставки за послуги встановлюються з врахуванням потреб законів ринку. Ціни, тарифи, ставки постійно змінюються. Зміна ціни на сировину, матеріали, напівфабрикати, готову продукцію впливає майже на всі показники (особливо фінансові) підприємств. На промислових підприємствах зміняться показники валової, товарної, реалізованої і

чистої продукції, показники собівартості і чистого доходу; у торгових – показники оптового і роздрібного товарообігу, рівня реалізованих скидок, надлишків обігу і доходу. Зміна цін, тарифів, ставок викликають в процесі аналізу досить складні економічні розрахунки. Фактор цін виключається шляхом індексних перерахунків, його дія виявляється особливо, поза зв'язком з іншими факторами.

Предметом економічного аналізу є також господарські процеси і кінцеві результати, які формуються як результат впливу суб'єктивних (внутрішніх) факторів. Їх впливу на господарську діяльність під час аналізу приділяється найбільша увага. Суб'єктивні фактори, пов'язані з конкретною діяльністю людини, цілком і повністю залежать від неї. Успішне господарське, ритмічне і повне виконання бізнес-планів визначаються (коли об'єктивно відомі всі вихідні позиції) вмільм керівництвом виробничим колективом; правильною організацією виробництва, економіки, фінансів; глибоким знанням справи, конкретним виконавцем; його економічною й організаційною підготовкою.

У визначенні предмету економічного аналізу вказується, що господарські процеси та їх результати, які створюються під дією об'єктивних і суб'єктивних факторів, отримують відповідні відображення в системі економічної інформації. Ця система є сукупністю даних, які всебічно характеризують господарську діяльність на різних рівнях. Інформаційна система є досить динамічною – вона включає в себе сукупність вхідних даних, результати їх проміжної діяльності, вихідні дані і кінцеві результати, які поступають в систему керування. Раціонально організований інформаційний потік слугує надійною базою для економічного аналізу і, відповідно, для прийняття оптимальних управлінських рішень.

1.3. Задачі економічного аналізу

Значенням, змістом і предметом економічного аналізу визначаються і поставлені перед нами задачі, а саме

- 1) підвищення науково-економічної обґрунтованості бізнес-планів і нормативів (в процесі їх розробки);
- 2) об'єктивне та всебічне дослідження виконання бізнес-планів і дотримання нормативів (за даними обліку і звітності);
- 3) визначення економічної ефективності використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів (окремо і в сукупності);
- 4) контроль за здійсненням вимог комерційного розрахунку (у його повній та незавершеній формі);
- 5) виявлення та вимірювання внутрішніх резервів (на усіх стадіях виробничого процесу);
- 6) випробування оптимальності управлінських рішень (на всіх сходинках ієрархічної драбини).

Перша задача – підвищення науково-економічного обґрунтування бізнес-планів і нормативів досягається здійсненням вичерпного ретроспективного аналізу господарської діяльності. Побудова часових рядів за значний період дозволяє встановити певні економічні закономірності у господарському розвитку. Далі виявляються основні фактори, які здійснювали в минулому і можуть здійснювати в майбутньому суттєвий вплив на господарську діяльність підприємства (асоціацій, товариств, концернів, промислово-торгівельних фірм тощо). Особлива увага приділяється аналізу господарської діяльності за поточний період, який є в той же час і передплановим. Висновки ретроспективного аналізу суміщаються з поточними спостереженнями і використовуються в планових розрахунках. Через те, що планова робота випереджає звітну за поточний період, виникає необхідність передпланового аналізу; вивчення очікуваного виконання плану. .

Ретроспективний і поточний аналіз завершується перспективним (прогнозним) аналізом, який дає прямиий вихід на планово-очікувані показники.

Скорочення числа планових показників привело до значного переміщення планових розробок із макро- на мікрорівень.

Друга задача – об'єктивне та всебічне вивчення за даними обліку та звітності виконання встановлених бізнес-планів та дотримання нормативів по кількості, структурі та якості виробленої продукції, виконаних робіт та послуг тощо.

На промислових підприємствах, наприклад, в процесі аналізу ретельно досліджується виконання виробничої програми за кількістю та асортиментом найважливіших виробів, сортністю,

комплектністю та якістю продукції, ритмічністю виробництва, реалізацією продукції, виконанням договорів поставки; на транспорті – за вантажообігом; в організаціях зв'язку – за числом наданих послуг і т. д. У торгівлі основна увага приділяється об'єму оптового та роздрібного товарообігу, на його асортиментну структуру, на співвідношення елементів товарного балансу, якість торгівельного обслуговування населення.

Третя задача – визначення економічної ефективності використання трудових, матеріальних та фінансових ресурсів. На промислових підприємствах, наприклад, в цьому плані окремо досліджується ефективність використання: засобів і предметів праці (будівель і споруд, технічного обслуговування, інструментів, сировини і матеріалів); робочої сили (за чисельністю та професійним складом працівників, основному, допоміжному, обслуговуючому та управлінському персоналу, продуктивності праці і т. д.); фінансових ресурсів, узятих в їх сукупності (тобто власних та позикових, основних та оборотних).

У сільському господарстві та в деяких галузях промисловості (лісній, гірничодобувній та ін.) аналіз використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів безпосередньо пов'язується з аналізом використання природних багатств, зі строгим дотриманням визначених екологічних вимог.

Четверта задача економічного аналізу – контроль за виконанням вимог комерційного розрахунку і оцінка кінцевих фінансових результатів (при повній і неповній його формах).

Уся виробнича діяльність підприємств і їх фінансові результати залежать, перш за все, від дотримання принципів комерційних розрахунків. Виражаючи виробничі відносини, він у повній мірі відповідає вимогам ринкових відносин. Принцип матеріальної зацікавленості, яка є однією з відмітних рис комерційного розрахунку, забезпечує необхідне поєднання інтересів підприємства і колективу, особистого і суспільного. Комерційний розрахунок виступає в якості найважливішого засобу послідовного здійснення економічного принципу розподілу за працею. Він сприяє здійсненню планомірного зв'язку між підприємствами, які об'єднані однією формою власності, між підприємствами, які базуються на різних формах власності, між підприємствами та державою. При оцінці фінансових результатів діяльності підприємств використовуються кількісні та якісні показники (в їх необхідному поєднанні). Так, розмір прибутку промислового підприємства визначається не тільки кількістю й асортиментом виготовлених виробів, а і їх собівартістю. Прибуток торгівельного підприємства залежить як від виконання плану товарообігу (за об'ємом та структурою), так і від фактичного рівня видатків обігу.

Правильна оцінка додержання принципів комерційного розрахунку і фінансових результатів потребує розділення факторів, які вплинули на досліджувані результати, на ті, що залежать і ті, що не залежать від підприємства. Вилучення впливу сторонніх факторів (шляхом відповідних розрахунків) дозволяє більш правильно проаналізувати результати зусиль колективу того чи іншого підприємства чи приватного власника. Розділення факторів на залежні і незалежні від підприємств стало необхідним в умовах ринкових відносин.

При аналізі діяльності внутрішніх підрозділів аналітичні розробки звужуються. А саме, видаляються позиції, що пов'язані з підписанням договору поставки, з банківськими і бюджетними розрахунками, обмежуються можливості аналізу фінансових результатів.

П'ята задача економічного аналізу – виявлення і вимір внутрішніх резервів на всіх стадіях виробничого процесу.

Економічний аналіз як прикладна дисципліна повною мірою виправдовує себе лише тоді, коли він приносить реальну користь. Дійсна користь економічного аналізу полягає у виявленні невикористаних резервів на всіх стадіях виробничого процесу. Підвищення темпів розвитку економіки безпосередньо залежить від того, чи приведені в дію всі резерви, що є в господарстві, чи зберігається принцип режиму економії – досягнення найбільших результатів із найменшими затратами.

У процесі економічного аналізу виявлення резервів проходить шляхом порівняльного вивчення виконання плану внутрішніми підрозділами підприємства, однорідними підприємствами, а також вивчення і найбільш повного використання вітчизняного та зарубіжного передового досвіду. Критична оцінка самих планових розробок також може вказати на можливості їх перевиконання.

Шоста задача економічного аналізу полягає в обґрунтуванні і випробуванні (перевірці) оптимальності керуючих процесів. Успіх господарської діяльності на всіх ступенях управлінської ієрархії безпосередньо залежить від рівня керівництва, від своєчасного прийняття управлінських рішень. Задачі економічного аналізу, звичайно, не вичерпуються приведеним вище переліком. Багатогранність і багатоваріантність господарських ситуацій ставлять перед ним різні задачі

автономного характеру. І їх можна розв'язувати з використанням загальних і частинних аналітичних методик.

1.4. Економічний аналіз і суміжні науки

Економічний аналіз – спеціальна галузь знань, становлення якої як науки обумовилося об'єктивними вимогами й умовами, які властиві появі будь-якої нової галузі наукових знань. Перша з них – практична потреба. Професійна маркетингова діяльність, ринкові відносини при їх повній комерціалізації, вивчення внутрішніх і зовнішніх факторів, що визначають кінцеві фінансові результати, – усе це вимоги, які обумовлюють необхідність наступних, поточних і перспективних аналітичних розробок.

Друга умова пов'язана з розвитком самої науки в цілому і її окремих галузей. По мірі розвитку науки відбувалася і диференціація її галузей. Економічний аналіз сформувався в результаті диференціації суспільних наук. Раніше окремі форми економічного аналізу були характерні переважно обліковим наукам: бухгалтерському обліку, статистиці. Але з поглибленням економічної роботи на підприємствах виникла необхідність у виділенні аналізу як окремої системи знань, оскільки облікові дисципліни вже не могли дати відповідь на всі вимоги практики.

Диференціація наук супроводжувалася і певними недоліками. Їх суть зводилася до надмірної спеціалізації наук, до надлишкового подрібнення, до втрати взаємозв'язків. Позитивним на цьому фоні є процес інтеграції наук, діалектично пов'язаний з їх диференціацією. Сформувавшись в самостійну науку, економічний аналіз системно використовує дані, способи і прийоми дослідження, що характерні для статистики, планування, бухгалтерського обліку, математики та інших наук, які з ним безпосередньо пов'язані.

Діалектичний процес диференціації та інтеграції сприяв виділенню таких спеціальних наук, як управління (маркетинг, менеджмент), планування, бухгалтерський облік, статистика та ін. Сюди з повним правом можна віднести і економічний аналіз. Однак, і до нині немає чітко виражених границь між економічним аналізом і цими спеціальними дисциплінами; тут є швидше демаркаційні лінії. Найтісніші зв'язки існують між бухгалтерським обліком і економічним аналізом. Бухгалтерський облік є і був основним “постачальником” економічної інформації про господарську діяльність підприємств. Частка економічної інформації, яка отримується через систему бухгалтерського обліку, досягає на підприємствах і в об'єднаннях 70 % і більше. Бухгалтерський облік відображає господарські операції в первинній документації. Те, що саме бухгалтери першими почали аналізувати господарсько-фінансову діяльність підприємств, повністю природно. Аналізувати баланс і звітність бухгалтерів примушувало саме життя.

Впровадження комерційного розрахунку і строге дотримання державної дисципліни в частині оподаткування суттєво підвищує значення “аналітичної діяльності” головних бухгалтерів підприємств різної форми власності..

Тіснота зв'язку економічного аналізу і статистики виражається, по-перше, в тому, що статистичний облік і звітність слугують для аналізу так само, як і бухгалтерський облік, необхідною інформаційною базою (щоправда, її частка стосовно підприємств невелика); по-друге, в тому, що статистична наука, яка проблемно розробляє методи групувань, індексів, кореляції, регресії та інші, істотно поповнює арсенал аналітичних способів і прийомів.

Аналітичні розробки самих статистиків пов'язані, в основному, з масовими соціально-економічними процесами, з визначеними статистичними сукупностями і проводяться, переважно, на галузевих, регіональних народногосподарських рівнях. Верхня границя аналізу господарської діяльності підприємств, об'єднань проходить там, де закінчується ведення бухгалтерського обліку, там, де закінчується бухгалтерський баланс.

Таким чином, можна сказати, що мікроаналіз – це справа бухгалтерів-аналітиків, економістів-аналітиків, а макроаналіз – економістів-статистиків. Однак, у першому і в другому випадках економічний аналіз виступає як самостійна наука.

1.5. Економічний аналіз і управління (маркетинг, менеджмент)

Будь-яка безпосередньо суспільна чи спільна праця, що виконується в порівняно великому масштабі, більшою чи меншою мірою потребує управління, яке встановлює узгодженість між

індивідуальними роботами і виконує загальні функції, що виникають з руху всього виробничого організму на відміну від руху його самостійних органів.

Наукова теорія управління відрізняється складністю функцій і елементів. В якості складових теорії управління виступають: планування, організація, регулювання (координація), стимулювання і контроль. А до основних принципів управління можна віднести: демократичний підхід, єдиноначальність і колегіальність, індивідуальну відповідальність, конкретність і оперативність керівництва, об'єктивність і наукову обґрунтованість рішень, що приймаються.

Навіть перелік окремих функцій і принципів управління визначає значення і місце економічного аналізу в управлінському процесі.

Демократичний підхід до управлінського процесу виражається в першу чергу у використанні в народному господарстві всіх форм власності (державної, колективної, приватної). Якщо за державної форми власності аналіз, як вважалося раніше, грає важливу роль в науковій розробці планів і нормативів, в контролі за їх обов'язковим виконанням і дотриманням, то за колективної і особливо приватної формах власності ця роль підсилюється. Тут також знаходить чітке відображення поділ на „своє” і „загальне”, що неодмінно призводить до неоднакової господарсько-фінансової результативності.

Координація, чи регулювання робіт (функція управління), єдиноначальність і колегіальність (принципи управління) тією чи іншою мірою припускають використання форм і методів економічного аналізу. На державних підприємствах це традиційно, як було прийнято і раніше. На колективно-власницьких підприємствах принцип єдиноначальності і колегіальності проявляється більш чітко. Навіть на приватних підприємствах цивілізоване управління справою потребує нерідко колегіально узгоджених рішень.

Координація робіт тісно пов'язана з перевіркою виконання, з оперативним аналізом виконаного.

Найтіснішим чином аналіз пов'язаний і з таким важливим принципом управління, як режим економії. Впровадження дієвого комерційного розрахунку в усі галузі господарства, забезпечення найкращих результатів за найменших витрат вимагають постійного спостереження за всіма складовими виробничої собівартості, глибокого аналізу затрат за статтями і елементами. При цьому особливо ретельно повинні аналізуватися невиробничі витрати і втрати. Лише повсякденний контроль за такими витратами і втратами, оперативний аналіз факторів, що їх обумовлюють, допоможуть виключити нераціональні витрати живої і упредметненої праці. Дотримання режиму економії підвищує економічну ефективність виробництва, збільшує прибуток і розширює можливості матеріального стимулювання.

Важливого значення в умовах ринкової економіки набувають конкретність і оперативність керування, об'єктивність і наукова обґрунтованість рішень, що приймаються. Об'єктивність і наукова обґрунтованість управлінських рішень повинні стати невід'ємною частиною стилю керівника. Всі управлінські рішення незалежно від строків, повинні бути обґрунтованими, мотивованими, оптимальними. Особливо важко приймати в оптимальному режимі оперативні рішення. Велику допомогу тут може надати оперативний аналіз.

Теорія прийняття управлінських рішень впливає з багатоваріантності, невизначеності, впливу додаткових факторів на кожен окремо взятий варіант, встановлення параметрів оптимальності, використання методу ітерацій. Багатоваріантність в умовах невизначеності і впливу додаткових факторів робить необхідним аналіз різних варіантів управлінських рішень. Вибір найкращого варіанту здійснюється за допомогою економіко-математичного моделювання і системного аналізу. Прийняття рішень потребує розробки можливих напрямків дій та їх обґрунтування шляхом проведення економічного аналізу різних управлінських варіантів.

Вільна ринкова економіка, організація і управління нею неможливі без використання маркетингових принципів, без розробки ретельно обґрунтованої програми маркетингу.

Сенс основних принципів маркетингу як системи управління торговою діяльністю зводиться до такого:

до виробництва продукції в більш чи менш точній відповідності з потребами споживачів, до знання ринкової ситуації і дійсних можливостей підприємств чи їх асоціацій;

до найбільш повного задоволення потреб і запитів покупців і замовників;

до реалізації продукції та послуг на визначених ринках в передбачених об'ємах і у встановлені строки;

до забезпечення довготривалої рентабельності (прибутковості) виробничо-комерційної діяльності;

до строгого дотримання обраних маркетингових стратегії і тактики (формування середньострокових і довгострокових цілей і задач; їх реалізація в конкретний період часу з урахуванням ринкових ситуацій);

до активної адаптації до постійно змінюваної ринкової кон'юнктури, вимогам покупців (з одночасним впливом на формування і стимулювання попиту).

Сформульовані вище принципи покладаються в основу маркетингових програм, які є системою взаємопов'язаних заходів на той чи інший проміжок часу (короткострокові, середньострокові і довгострокові). Як розробка самих маркетингових програм, так і їх реалізація органічно пов'язані з відповідними аналітичними розрахунками.

Розробка маркетингових програм і контроль за їх виконанням неможливі без:

аналізу впливу на економіку підприємства зовнішнього і внутрішнього середовища;

аналізу стану ринку (глобально, за товарними групами і окремими товарами);

аналізу покупців і споживачів (наявних і потенційних);

аналізу конкурентної обстановки (вивчення комерційних можливостей підприємств, які працюють в ті же галузі);

аналізу ринкових цін і формування власної цінової тактики;

аналізу кінцевих фінансових результатів (можливостей отримання середньої чи по можливості більшої норми прибутку на вкладений капітал).

Економічний аналіз, таким чином, є одним з важливих складників науково обгрунтованого планування і регулювання. При цьому варто підкреслити, що перехід до ринкових відносин не зменшує, а навпаки, підвищує кожну з перерахованих складових.

1.6. Економічний аналіз і планування

Парадоксально на перший погляд звучить формула, що „чим більше ринку, тим важливіший план”. Але це лише на перший погляд. Відомо, що планування при командно-централізованій системі було в багатьох відношеннях формальним. Розроблені „зверху” контрольні цифри багатоступінчасто доводились до виконання (часто засобом „механічної розверстки”). Думки виконавців не завжди бралися до уваги.

У ринкових умовах кожне підприємство повинно починати свою справу з ретельно розробленого і обгрунтованого бізнес-плану, складання якого починається з обов'язкового аналізу самої ідеї розпочатої справи, з оцінки її розумності, реалістичності, перспективності, фінансової результативності.

Бізнес-план необхідний, в першу чергу, самому власнику (приватному чи колективному). Без нього неможливо організувати колектив акціонерів, ділових співтоваришів, які повинні бути в повному курсі справи; неможливо залучити інвесторів, без яких не завжди можна обійтися; абсолютно нереальним стає отримання кредитів у державних і комерційних банках.

Бізнес-план виробничого підприємства будується за такою наближеною схемою, що включає такі розділи: вступ-резюме; мета виробництва – перелік товарів, що випускаються (їх відмінності і переваги в порівнянні з продукцією інших виробників); оцінка ринку збуту (пошук необхідної інформації та її аналіз); конкурентоспроможність за основними параметрами (об'єм виробництва і продажу, якість продукції, рівень цін, середній прибуток); стратегія маркетингу; план виробництва (виробничі потужності, сировинні ресурси, кадри); організаційні принципи (виробничі служби, їх координація, взаємодія і підконтрольність); правовий статус підприємства (приватне чи колективне володіння, кооператив, спільне підприємство та ін.); комерційний ризик і заходи, що його обмежують (профілактика, страхування); фінансовий план (який включає дані про реалізацію продукції, про прибутки і витрати, грошову виручку та інших надходженнях, баланс активів і пасивів, аналітичний розрахунок незбитковості); стратегія фінансування (очікуване повернення вкладів); товарно-матеріальне забезпечення отриманих кредитів, отримання прибутку не нижчого середньо галузевої норми.

Будь-який з розділів бізнес-плану неможливо відповідним чином обгрунтувати без використання майже всього арсеналу аналітичних способів та прийомів, в тому числі і математичних.

Тому економічний аналіз тісно пов'язаний з математикою.

1.7. Економічний аналіз і математичне моделювання

Зв'язок аналізу і математики визначається тим, що тій та іншій області знань властиве вивчення кількісних відношень.

Застосування математики в економічних дослідженнях і розрахунках розповсюджується, в першу чергу, на область змінних величин, які пов'язані між собою функціональною залежністю.

Вивчення змінних величин, вимірювання залежності одних змінних величин від інших зводяться до визначення функції. Зв'язок між змінними величинами математично виражається у вигляді функціональних рівнянь. До функціональних рівнянь, по суті, відносяться диференціальні та інтегральні рівняння.

В економіці скрізь доводиться мати справу зі змінними величинами. Економічні змінні можуть перебувати у функціональній залежності одна від одної. Вивчення кількісних співвідношень і функціональних залежностей економічних змінних є однією із задач математики.

Але зв'язок між економічними явищами і показниками далеко не завжди виражається у функціональній формі. Часто доводиться мати справу з кореляційною залежністю. Ця залежність характерна тим, що окрім основних факторів, що вивчаються, на даний показник впливають і побічні фактори, для яких не завжди можливо виділити і методологічно ізолювати їх дію. Такі зв'язки вивчаються за допомогою кореляційного і регресійного аналізу.

Неодмінною передумовою кореляційного аналізу є масова основа. Лише спираючись на достатньо великий обсяг даних, можна простежити за змінами показника, що вивчається, під впливом основного фактору і за умови нібито постійності інших факторів, хоча в дійсності, ці останні, в свою чергу, змінюються, що і позначається тією чи іншою мірою на отриманих результатах. Через це зв'язок між ознаками, які вивчаються, не може бути повним; він завжди частинний, хоча тіснота зв'язку й неоднакова.

Кореляційний аналіз може привести до реальних результатів тільки в тому випадку, якщо він виходить з правильних теоретичних передумов. Отже, і тут перевага залишається на боці економічної теорії. Лише попередній аналіз якості економічного явища забезпечує вірне визначення ознак, виявлення основних і побічних факторів, кількісних відношень, що об'єктивно існують.

Застосування математики в економіці набуває форму економіко-математичного моделювання. За допомогою економіко-математичної моделі можна формалізувати той чи інший економічний процес. Для адекватності дійсному економічному процесу модель має бути сконструйована на основі глибокого теоретичного дослідження сутності цього процесу. Підхід до побудови математичної моделі може бути індуктивним і дедуктивним. При використанні індуктивного методу модель того чи іншого економічного процесу будується за допомогою часткового моделювання, що охоплює більш прості змінні економічного процесу, з переходом від них до загальної моделі всього процесу. При дедуктивному методі спочатку будується загальна модель і лише на її основі конструюються часткові моделі, встановлюються алгоритми конкретних математичних розрахунків. Економіко-математичні моделі будуть найбільш обґрунтованими, якщо при їх конструюванні методи індукції та дедукції використані разом. У цих умовах забезпечується більша „схожість” моделі на реальний економічний процес; вона більшою мірою відображатиме об'єктивно існуючі економічні відношення і закономірності.

Новий етап в застосуванні математичних методів в економічному аналізі і плануванні почався тоді, коли було сконструйовано перші ЕОМ.

1.8. Економічний аналіз-аудит

Перехід до ринкової економіки зумовив появу нової для нас галузі наукових знань і практичної діяльності, з якими раніше ми не зустрічалися. Це – аудит. В спеціальній літературі останніх років видання поняття аудиту визначається як перевірка, ревізія, аналіз господарської діяльності. В деяких джерелах, що викладають іноземний досвід, під аудитом розуміється комплексний економічний аналіз.

Насправді, економічний аналіз в комплексі з ревізією (перевіркою) зможе забезпечити більш глибоке проникання в ту чи іншу господарську структуру і видати всебічно обґрунтовані висновки

і пропозиції. Узагальнюючи досвід, накопичений багатьма розвиненими країнами, можна дати більш розширене трактування змісту і задач аудиту.

На перше місце доцільно висунути консалтингову діяльність. У даному випадку аудит буде виконувати функції консалтингових фірм, надаючи своїм клієнтам консультаційну допомогу в частині правильної організації бухгалтерського обліку, відповідності його міжнародним стандартам, умовам ринкової економіки. Допомога з боку кваліфікованих спеціалістів помітно обмежує потребу в наступних перевірках правильності ведення бухгалтерського обліку. Дотримання вимог єдиного плану бухгалтерських рахунків, єдиного підходу до відображення господарських операцій на цих рахунках дозволить вийти на єдині по формі баланс і звіт про результати фінансової діяльності. Одноманітність в обліку і звітності дозволить повніше використовувати весь арсенал способів і прийомів аналізу господарсько-фінансової діяльності підприємства (будь-якої форми власності) з урахуванням внутрішнього і зовнішнього середовища. Аудитор, таким чином, має бути спеціалістом найвищого класу як в області обліку, так і в області економічного аналізу.

Далі аудиторська служба перевіряє обґрунтованість складеного підприємством бізнес-плану, без якого господарсько-фінансова діяльність здійснюватися не може.

Однією з основних задач аудиту є документальна перевірка. Методами документальної ревізії встановлюється відповідність первинної бухгалтерської документації істинному змісту господарських операцій. При цьому здійснюється контроль і за відповідністю самих операцій існуючим законам і юридичним підзаконним нормативам.

Особливої уваги потребують до себе операції, що пов'язані з оподаткуванням. Зарубіжна і вітчизняна практика показує, що в цій області, більше ніж в будь-якій іншій, зустрічаються зловживання (приховання чи применшення прибутку, прострочення в погашенні заборгованості бюджету та ін.).

Кінцевою метою аудиту є аналіз фінансового стану, фінансової стійкості, аналіз фінансових показників одиничного підприємства (будь-якої форми власності), тої чи іншої асоціації підприємств (товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство, концерн, промислово-торгова фірма та ін.).

Фінансовий стан, фінансову стійкість, що обумовлені всією виробничо-комерційною діяльністю підприємства, можна виміряти низкою коефіцієнтів, які запропоновані економістами.

Аудиторські фірми за замовленнями підприємств чи комерційних банків проводять регулярні перевірки і аналіз стану платоспроможності і фінансової стійкості, економічної ефективності і рентабельності; оцінюють реальність статей балансу, реальність фінансового звіту. Без позитивного висновку аудиторської фірми жоден банк не вступить в кредитно-комерційні відносини з підприємством, акціонерним товариством і т. д.

Окремо варто сказати про аналіз ліквідності балансу. Така ситуація виникає, коли підприємство чи організація виявляється банкрутом. Аналізуючи баланс і реальність майна, яке залишилося, аудиторська фірма надає кінцеві оцінки, виносить міркування щодо продажу його з торгів на конкурсній основі чи передачі банку для подальшого використання.

Значно більше аналітичне начало проявляється у внутрішньому аудиті, ніж у зовнішньому, про який розповідалося вище. Це обумовлюється перш за все тим, що приватні підприємства, товариства з обмеженою відповідальністю, акціонерні товариства, концерни та інші господарські асоціації володіють в умовах ринку правом на комерційну таємницю. Вони зобов'язані публікувати, обнародувати лише баланс і звіт про фінансові результати, які і використовуються переважно зовнішніми, незалежними аудиторськими фірмами. Інші інформаційні дані використовуються, як то кажуть, зі згоди сторін.

Зовсім інший стан щодо аудиту внутрішнього. Інформаційна база тут розширюється; значно змінюються і акценти аналітичних розробок.

Внутрішній аудит, що характерний переважно для великих корпоративних об'єднань, органічно поєднаний з їх маркетинговою діяльністю. Принципи маркетингу виражають систему управління торгово-виробничою діяльністю. До цієї системи входять, звісно, контроль і аналіз. Більш того, економічний аналіз тут ніби оцінює правильність самої маркетингової стратегії і тактики. Насправді, за допомогою попереднього, поточного, прогнозного аналізу дається об'єктивна з певним ступенем критичності оцінка торгово-виробничої діяльності та її фінансових результатів в цілому, а також в її локальних проявах.

Особливого значення набуває проблема мінімізації витрат живої та упредметненої праці, що є основою вихідного моменту в ціноутворенні. Мінімізація витрат значно скорочує амплітуду

коливань комерційного ризику. Ринкова економіка пов'язана з проявом і дією багатьох факторів, виявити вплив яких безпосередньо неможливо. Для цього потрібно здійснення багатофакторного аналізу з використанням всього арсеналу аналітичних способів і прийомів, із застосуванням економіко-математичних методів і ЕОМ.